

ANNA
BLENNOW

SCHERING ROSENHANES KÄRLEKSVISA

En herdes väg från Seine till Sverige

TFL 2024:1. EROS OCH TIDIGMODERN LITTERATUR

DOI: <https://doi.org/10.54797/tfl.v54i1.19768>

ISSN: 2001-094X

– Forskningsartikel –

Copyright © 2024 Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

I augusti 1635 skriver Schering Rosenhane ett brev till Beata Sparre. Han har precis fyllt 25 år, och i över två år har Beata varit föremål för hans kärlek, utan att hon visat något intresse för honom. I sin självbiografi¹ noterar han att de två nyligen hade träffats på en begravningshögtid, utan att han då fått någon ”resolution utafh hånne, hwarföre iag föll uppå den tankan, ath iag hadhe ärnat slagit mig till en annan Jungfru som thär fans, alldänstund iag förmente finna någon bättre affection hoos hånne.” Sedan han ”qwallt” sig ett par dagar över sin situation, blev han ”stadig uthi mitt först fattade upsåat”. Och därför skrev han i augusti ett brev till Beata Sparre, ”begärandes äntlig få weeta hånnes sinne emoot mig, och sände hånne thärhoos en wijsa åller två som iag gjorde. Hwaruppå hon mig till behag swarade, och sitt godha hiärta emoot mig uptåkte, hwilket skedde dän 5 Septemb. uthi en godh och lycksam stund.”²

Hösten 2022 lyfter jag upp ett pappersark ur en kartong i Specialläsesalen på Uppsala universitetsbibliotek. Det är vikt som brev veks på 1600-talet, och på den del som varit brevets utsida finns spår av ett lacksigill (se fig. 1–2). Överskriften lyder: ”Sylvander upräknar sin stadiga kärleek och beklagar sig öfhwer Fillis hårdheet, lika som han hånne öfhwergifhwa skulle.” Därefter följer tretton rimmade strofer av kärleksklagan, där författarpersonan utgjuter sin sorg över att den älskade inte besvarar hans kärlek (se transkription av texten i avsnittet *Visans text och tematik* nedan). Handstilen är Schering Rosenhanes, och kan med säkerhet dateras till 1630-talet. De bevarade exemplen på hans handstil visar nämligen hur denna förändras under 1640-talets gång till att bli mera strömlinjeformat kursiv, medan den dessförinnan uppvisar mera rundade och ornamenterade bokstäver som anknyter till det tidiga 1600-talets skriftbild.³

Schering Rosenhanes kärleksvisa, på löst blad i volym V6a i Uppsala universitetsbiblioteks handskriftsavdelning. Framsida med stroferna 1-10. Foto: Anna Blennow.

Synderen ägnades för fulla kärlekens blickar sig öfver
Fyllis kärlek till den som sin älska älska skulle
Kärleken fulla
Längslet mig o minna o.

1.
Är någon till och kärlek
I kärlekens kärlek
Var mig den kärlekens kärlek
Är min kärlekens kärlek?
Blag, till minna kärlekens kärlek
För mig kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Var mig för kärlekens kärlek

2.
Jag gör för kärlekens kärlek
Är kärlekens kärlek
Fyllis kärlekens kärlek
Är min kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek

3.
Fyllis kärlekens kärlek
Är kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek

4.
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek

5.
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek

6.
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek

7.
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek

8.
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek

9.
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek

10.
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek
Är jag som kärlekens kärlek

Rosenhanes kärlek

11. Det var en gång

11.
Det var en gång en flicka
Som var så kär för sin
Att hon ville bli hans
Men han var så stolt
Att han inte ville
Välja henne som sin
Nu bryter han med henne

12.
Flickan var så kär
Att hon ville bli hans
Men han var så stolt
Att han inte ville
Välja henne som sin
Nu bryter han med henne

13.
Flickan var så kär
Att hon ville bli hans
Men han var så stolt
Att han inte ville
Välja henne som sin
Nu bryter han med henne

Schering Rosenhanes kärleksvisa, på löst blad i volym Vaa i Uppsala universitetsbiblioteks handskriftsbehandling. Baksida med stroferna 11-13. Foto: Anna Blennow.

Papperet med visan kom till UUB under första hälften av 1800-talet med samlingen av släkten Rosenhanes efterlämnade arkivalier.⁴ Den har sedermera hamnat i volym V6a, "Dikter af okände författare". En sentida blyertsnotis i nedre vänstra hörnet anger "Rosenhanes samling". Att visan paleografiskt mycket väl skulle kunna dateras till 1635, och att den har vikts som ett brev, gör det troligt att detta är den visa som Schering Rosenhane sände till Beata Sparre. Särskilt väl stämmer också den kronologiska hänvisningen i visans strof 2, rad 3 om att det "fast åhr / Trij åhr som iag medh rätha / Har hullith henne kär", det vill säga "nästan tre år" – självbiografin berättar att Schering förälskade sig i Beata 1633.⁵

När Beata Sparre vecklade upp papperet med kärleksvisan kunde hon inte bara läsa den – utan också sjunga den. I ett tillägg till överskriften står nämligen en melodianvisning, enligt 1600- och 1700-talens praktik för såväl visböcker som skillingtryck: "Siunges såsom Quinfålk medh l. många etc." I Margareta Jersilds studie över skillingtryck före 1800 finns denna visa med under rubriken "Kvinnfolk med loppor många", och Jersild sätter tillkomstår för den till 1630;⁶ även detta passar väl med dateringen av Rosenhanes visa. Ovanligt nog för 1600-talets visor är melodin till "Loppvisan" känd: den tyska jaktvisan "Mit Lust vor wenig Tagen", som i sin tur fått melodin från 1500-talsången "Wilhelmus van Nassouwen" (Hollands nuvarande nationalsång). Vi kan alltså än idag sjunga Rosenhanes visa exakt så som han tänkt sig.

Schering Rosenhane och poesin

Schering Rosenhanes poetiska verksamhet har hittills varit känd enbart utifrån ett fåtal notiser i hans självbiografi. Utöver citatet ovan om "en wijsa aller två", berättar han också att han till nyåret 1636 skickar sin fästmö "mitt conterfey, samt ett demantehallsband och en liten ring medh några wijsor och Rim".⁷ Men redan under sin studieresa till England, Frankrike och Holland 1629–1631 hade han fått "lust til Poesin". På resans första anhalt, i London 1629, började han "allraförst skrifhwa någre carmina [...] amor war och thär till en godh mästare hwilken causerade en ädel dame som twärt öffwer gatan hade sitt fönster emot vårt, och låt sig thär stundom see."⁸

Dessa uppgifter har tidigare anförts som indikationer på Schering Rosenhane som möjlig upphovsperson till pseudonymen Skogekär Bergbos tre diktsamlingar, långdikten *Thet swenska språketz klagemål* (1658) sonettsamligen *Wenerid* (1680) samt *Fyratijo små wijsor* (1682) (vilka båda enligt uppgift på respektive titelblad publicerats ett trettio-tal år efter sin tillkomst).⁹ Sedan slutet av 1600-talet har främst Scherings yngre bror Gustaf (1619–1684) pekats ut som personen bakom pseudonymen, trots avsaknad av mera påtagliga indicier: bevisföringen stödjer sig i huvudsak på en handskreven anteckning av bibliotekarien Johan Heysig.¹⁰ I början av 1900-talet ifrågasattes denna attribuering, och litteraturhistorikern Johan Nordström, följd av sin adept Eskil Källquist, lanserade istället teorin om Schering Rosenhane som Skogekär Bergbo.¹¹ Ingen av dem kände dock till Rosenhanes visa – troligen eftersom den på deras tid hamnat i volymen med anonyma dikter – vilken kunnat stärka deras argumentation betydligt. Här finns ett bevis inte bara för att Schering Rosenhane diktade och skrev visor, utan också för att han, som vi ska se, med just denna visa uppvisar en färdighet och stil som förråder honom som en diktare förfaren i samtidens poetiska praktiker.¹²

Efter långvariga källsökningar fann jag att visan vid ett tidigare tillfälle hade identifierats som ett verk av Schering Rosenhane. I en kort artikel i *Dagens Nyheter* 1953 presenterade Bertil Sundborg (utgivare av *Wenerid* och *Fyratijo små wijsor*¹³) sitt fynd av denna text ”i en bunt med dikter av okända författare”. Dock publicerade han bara de tre första stroforna.¹⁴ Innehållet liksom formuleringen ”trij åhr” fick även Sundborg att misstänka att det var fråga om Rosenhanes friarvisa till Beata Sparre. Men visan var, menade han, ”en för sin tid typisk produkt utan egenart”, och tydde snarast på att dess författare inte kunde vara den ”komplicerad[e] och utsökt[a] artist” som författat Wenerids sonetter. Sundborg förmodade också att visan var en bearbetning av någon befintlig dikt. ”Man tycker sig med denna dikt ha fått tämligen gott besked om Schering Rosenhanes poetiska övningar”, avslutade han syrligt.¹⁵

Hade Sundborg rätt i sitt omdöme? Och är visan en självständig produkt, eller går det att hitta stilmässiga och innehållsliga förebilder? I föreliggande artikel kommer jag att fokusera specifikt på Rosenhanes visa och dess litterära kontext, liksom på visans traderings-

historia under svenskt 1600-tal. Det blir en resa i tid och rum över större delen av 1600-talet, från Frankrike via Nederländerna och Tyskland till Sverige. I kommande studier ämnar jag sedan i närmare detalj visa hur visan i stil, form och metrik kan kopplas till Skogekär Bergbos verk, och således ökar sannolikheten för att Schering Rosenhane är den som döljer sig bakom pseudonymen.

Visans text och tematik

Nedan följer en transkription och analys av visans text.¹⁶

Sylvander upräknar sin stadiga kärleek och beklagar sig öfhwet Fillis hårdheet, lika som han hånne öfhwergifhwa skulle. Siunges såsom Quinfålk medh l. många etc.

1. Ähr någon till ath finna
I kärleekz stadigheeth
Som mig kan öfhwervinna
Och min hiärtans trooheeth?
Näy, hän måste wäll wijka
För mig, ehwem thet ähr,
Ty iag har ingen lijka
Som tig så håller kär.

2. Fillis kan siällfh wäll weeta
Huru thet nu fast ähr
Trij ähr som iag medh rätha
Har hullith hånne kär
Och som hon har betagith
Mith hiärta, modh och sinn
Har iag all'andra slagith
Släth uthur hågen min.

3. Och när iag nu war kommen
I sådan kärligheeth
Och artigt gripin fången
Afh hånnes däijeligheeth

Har iag allena trachtath
Äfther hannes kärleek
Och thässföruthan achtath
Hwarken lust aller leek.

4. Min röst aller min tunga
Kunde allrig som hon weet
Om annadt taala och siunga
Än om hannes skönheeth
Ja hanne till ath prijsa
Har iag min luta ställt
Och thärpå mången wijsa
Om hannes dygder speellt.

5. Bärg, daalar, skog och änger
Jag än till withne taar
The weeta huru länge
Jag mig beklagath haar
Och eenslig mina brister
Förebracht så ynkeligh
Ath foglarna uppå quister
Har äftha ynkath migh.

6. Däch för så långlig trooheeth
Har Fillis än allrigh
Till någon gunst och fromheeth
Låtith beweecka sigh
Uthan har alltidh warith
Mooth mig så ond och wrång
Som iag hafhwer förfarith
Mädh sårg så mången gång.

7. Ty will iag allrig meera
Medh mitt kärilige moodh
Och trogne tjänster fleera
Göra Fillis emooth

Uthan h anne till willies
Will iag nu w anda ig an
Och mig fr  h anne skillia
Och s kia en annan w n.

8. Jag h appas till ath finna
 n flere jungfrur till
Hwars k rleek till ath winna
Jag mig beflita will
Och fast k rleek och fromheet
Hoos Fillis d dath  hr,
S  blifhwer likw  ll trooheet
Hoos androm h llin k r.

9. See Ariana och Flavia
The sk neste i w r tidh
Samt Asteris och Sylvia
 hre s  fromme och blidh
Ath the fast h ller achta
K rleek f r en stor dygd
Och tw rt emoot f rachta
Sp tzkheeth som last och blygd.

10. Om th m will iag nu siunga
Och theres edle nampn
Skall alltidh hoos mig klinga
I k rligheett f rsan
M n Fillis nampn thet blifhwer
Afh mig f rteget sl tt
Ty hoon mig  fhwergifhwer
Och g r mig stor or tt.

11. D ch pl gar thet mig sw ra
Och om iag s ija m  
S  bl ta mina t rar
N r iag t nker th r p 
Ath iag skall nu f rl ta

Thän iag har hafht så kär
Till thän iag uthan måtta
Så trogen kärleek bär.

12. Jungfrur och Cavalierer
Till eer iag wänder mig
Hwadh synes härom edher
Säger man redelig
Kunna i medh skääll fördömma
Min troo och stadigheet
Äller will' i berömma
Fillis för sin hårdheet?

13. Näy näy, Fillis tu finner
Ingen som roosar tig
Ty hwar och en befinner
Att tu äst obillig
Och som tu för din skönheet
Ähr låfh och ähra wärd
Så blir tu för tin hårdheet
Afh ingom meer begärd.

Var befinner vi oss litterärt och tematiskt i visan? Anslaget blir tydligt redan i första strofen: den som talar (eller sjunger) ansluter sig till den höviska petrarkism som anbefaller varaktig kärlek till den enda utvalda.¹⁷ Nyckelordet ”stadigheet” återfinns i *Thet svenska språketz klagemål* (v. 1165) med referens just till Petrarca: ”Om Laura förtiente / beröm för deyeligheet / och at Petrarcha wänte / medh sådan stadigheet”. Den älskande som i ensamhet strövar genom lunder och skogar och anförtrot sig till dem, är även det en litterär topos knuten till petrarkismen, och visans femte strof, ”Bärg, daalar, skog och änger [...]” anknyter till vändningar såväl hos Petrarca som Torquato Tasso, exempelvis Petrarcas *Canzoniere* nr. 35: ”Och därför tror jag nu att floder, berg / och branter, skogar känner varje färg / och skiftning i mitt liv, fördolt för andra”.¹⁸ Den älskade Fillis älskar dock inte tillbaka, helt enligt tematiken.

Men i visans senare del frångår Sylvander sina ideal om evig trohet.

Istället föreställer han sig ”flere jungfrur”, vars kärlek han tänker ta sin tillflykt till, om Fillis inte veknar. Ariana, Flavia, Asteris och Sylvia räknas upp som exempel på ”the sköneste i vår tidh”, vilka till skillnad från Fillis håller kärlek för en stor dygd. Sylvander motsäger på så sätt utsagan om sig själv som oöverträffad i ”kärleekz stadigheeth”, och bestämmer sig för att om än motvilligt lämna den hårdhjärtade Fillis. Varför sker detta synbara brott mot genrens ramar?

Den litterära konflikten mellan evig trohet och fri kärlek var i själva verket högst aktuell vid tiden för visans tillkomst. I Honoré d’Urfés (1568–1625) stilbildande och mycket omfattrika herderoman *L’Astrée*, som gavs ut i fyra band mellan 1607 och 1624 samt ett femte postumt band 1628, utnyttjades just detta spänningsfält då den höviska petrarkismen mötte den pastoraliska dikttraditionen med sitt ombytliga kärleksideal. Herdarna i ”le Forez”, ”Skogen”, där handlingen utspelar sig, lever efter ”kärlekens tolv lagar”, där den som älskar förbinder sig att älska för alltid, och bara en enda.¹⁹ Bertil Sundborg har tidigare noterat att *L’Astrée* bör ses som en av influenserna för Skogekär Bergbos *Wenerid*. Han menade att en av huvudpersonerna, herden Celadon, är en tänkbar förebild för Skogekärs diktarpersona. Det finns dock en annan herde i verket som ligger betydligt närmare till hands: Sylvandre, som för de andra herdarna läser upp de höviska kärlekslagarna som placerats i *Temple de l’Amitié*, ”vänskapens tempel”.²⁰ *L’Astrée* är också, mig veterligen, det första verk där Sylvandre introduceras som pastoralt namn, och detta endast få år före det tänkta tillkomståret för Schering Rosenhanes visa. Att Rosenhane valt detta namn för den trogne älskaren bör således visa på en direkt påverkan från *L’Astrée* (i vilket verk dessutom en herdinna med namnet Phillis förekommer). Angående gåtan kring Skogekär Bergbos identitet passar detta namn också ytterst väl. I sin studie *Det liderliga språket* från 2004 föreslog Mats Malm att just herdenamnet Sylvander skulle kunna tänkas vara en förlaga till det försvenskade ”Skogekär”.²¹ I svensk dikt förekommer inte Sylvander på nytt förrän under senare delen av 1600-talet i Israel Holmströms (1661–1708) dikt ”Den olyckelige Sylvanders ynckefulla och önskelige död”.²²

Men en annan herde i *L’Astrée*, Hylas, uppträder som Sylvandres motsats. Han förespråkar den fria kärleken, gör narr av kärleks-

lagarna, och skriver till och med om dem i en ny version.²³ Bertil Sundborg noterade att Skogekär Bergbo använder sig av balansen mellan det höviska trohetsidealet och den fria kärleken i *Fyratijo små wijsor* 19, där det han kallar ”Hylasmoralen” framskymtar: ”Om iagh inthet kan beweka / Fillis at hon älskar migh, / när hon seer the kinder bleka / och min hy förändra sigh, / Cloris må då wara wärd / hwad Fillis äj war beskärd.”²⁴ Skärningspunkten mellan pastoral och petrarkism som den framstår i *L’Astrée* är alltså även en möjlig, och tidstypisk, förebild för diktarpersonan i Schering Rosenhanes visa: den trofaste Sylvander som i sin kärleksbesvikelse transformeras till Hylas. Här kan också noteras att namnet Hylas även förekommer i Skogekär Bergbos *Fyratijo små wijsor* 18 – och som namn på den lilla hund som figurerar i porträttet av Scherings hustru Beata, bevarat i Nationalmuseums samlingar.²⁵

Hur anknyter då visan till den pastorala traditionen? Att Fillis och Sylvander ska läsas som herdinna och herde är det egentligen bara deras namn som skvallrar om. Fillis är en försvenskad form av namnet Phyllis/Phillis som uppträtt i dikt ända sedan antiken, dels i mytologisk skepnad, exempelvis i Ovidius *Heroides* (Ov. *Ep.* 2) – en thrakisk kungadotter som blir sviken i kärlek av Theseus’ son Demophon – och dels som stundtals frånvarande kärleksobjekt i den pastorala miljön. *Phyllida amo ante alias; nam me discedere fleuit*, ”Jag älskar Phyllis framför alla andra; ty hon grät, när jag gav mig av”, sjunger herden i Vergilius tredje eklog (Verg. *Ecl.* 3,78). I den sjunde eklogen ligger hela naturen förtorkad och döende i väntan på Phyllis återkomst, då allt växande åter ska grönska (Verg. *Ecl.* 7, 57–60).²⁶

I Paul Alpers studie *What is Pastoral?* (1996) definieras pastoral litteratur som texter vilka specifikt behandlar herdars tillvaro. Som Bengt Lewan påpekat sker en utveckling under tidigmodern tid där kärlek alltmer blir det centrala temat för den pastorala litteraturen – ibland saknas helt referenser till övriga herdetypiska sysslor och miljöer. Med hänvisning till Alpers menade Lewan därför att dikter där enbart namnen refererar till herdarnas värld strängt taget inte borde räknas som pastorala. Han exemplifierade med Skogekär Bergbos *Fyratijo små wijsor*, där de agerande karaktärerna bär herdenamn som Fillis, Amarillis och Sylvia, men i övrigt utspelar sig på synbart neutral mark.²⁷

Men Alpers understryker också det faktum att herdarna i förlängningen inte bara ska uppfattas som herdar, utan som representanter för den mänskliga tillvaron i stort, där de ofta intar positionen av de svagas utsatthet inför överheten.²⁸ Just herdefigurernas elasticitet har också, alltsedan antiken, möjliggjort pastoralen som en litterär ”performance” vilken såväl författare som åhörare och läsare kan träda in i och agera inom. Vergilius lät i sin tionde eklog den högst verkliga romaren Gaius Cornelius Gallus ströva runt i ett mytologiskt Arkadien för att lindra sin kärlekssorg (Verg. *Ecl.* 10). Likaså har man velat se såväl Vergilius som hans grekiske föregångare Theokritos uppträda i sina egna dikter under herdepseudonym – renässansförfattare som Dante, Petrarca och Boccaccio var i vilket fall övertygade om detta, och skrev alla egna ekloger där de och deras krets figuretrade under herdenamn.²⁹ Genom pastoralens historia finns alltså en ständigt närvarande lek med verklighet och fiktion.

Pastoralen är också en starkt formbunden genre, som förfogar över en viss repertoar (för att begagna det begrepp vilket Horace Engdahl och senare även Stina Hansson använt för att beskriva litteraturen före romantiken), som repeteras och imiteras med större eller mindre självständighet och variation. Repertoardiktning saknar, menar man, den uppfattning om litteratur som ett individanknutet verk som gör sig gällande från romantiken och framåt.³⁰ Denna praktik är också central för tillfällesdiktningens storhetstid under det svenska 1600-talet, då poesi och visa fortfarande fungerade som ett socialt redskap färdigt att brukas vid tillvarons högtider, bröllop såväl som begravningar.³¹ Repertoaren blir då inte ett mål, utan ett medel för att anknyta till den ”retoriska situation” (med Carolyn R. Millers term³²) som frammanar själva dikten. Inte minst blir denna praktik tydlig vid en jämförelse med tidigmodern svensk bröllopsdiktning: om än brudparet framställs och benämns som mytologiska gestalter eller herdar och herdinnor, bildar de och deras situation i egenskap av verkliga personer den levande kärnan i dikten. Herdarnas faktiska sysslor och det landskap de rör sig i blir således av mindre vikt. Den pastorala funktionen gör det möjligt att, enbart genom att anta ett herdenamn, hantera såväl sorg och död som glädje och kärlek.

Den litterära traditionen tillät alltså Schering Rosenhane att använda sig av herdefiktionen för att genom sin friarvisa gripa in i ett

verkligt skeende. Inom ramen för den samtida pastorala litteraturen kunde han också i en och samma visa låta sitt kärleksideal pendla från hövisk petrarkism till lättsinnig pastoral.

Visans texttradition

Beata Sparre var inte den enda som fick tillfälle att sjunga Schering Rosenhanes visa. När Bertil Sundborg publicerade sin notis om visan 1953 anmärkte han – utan vidare fördjupning – att den också finns nedtecknad i ”Samuel Älfs visbok”, en anonym samling visor, som senare tillhört litteratursamlaren Älf (1727–1799).³³ Den står först i samlingen med överskriften ”Een Ny Wijsa”. Den hand som nedtecknat denna och de följande 40 sidorna har genom datumreferenser daterats till sommaren 1651.³⁴ Visversionen är dock inte helt identisk med Rosenhanes: stroferna 8–10 saknas, och den uppvisar också smärre varianter i ordval och ortografi.

Men visan finns belagd i ytterligare handskriftsförekomster från 1600-talet. Bernt Olsson noterade den under titeln ”Är någon till att finna i kärleks stadighet” i fyra exemplar:³⁵ UUB V6a (vars proveniens från Schering Rosenhane han inte uppmärksammade); Älfs visbok; ytterligare en anonym visbok i Linköpings stiftsbibliotek, daterad till omkring 1697,³⁶ samt en handskrift i Kungliga biblioteket.³⁷ Handskriften i KB har en känd proveniens: hovmannen och brevskrivaren Johan Ekeblad (1629–1697). Den har tidigare tilldragit sig intresse eftersom den innehåller en avskrift av Georg Stiernhielms ”Hercules” som föregår dess tryckår 1658. Johan Nordström daterade handskriften i sin helhet till 1640–1660, och Hercules-avskriften till 1649–1654.³⁸ Bernt Olsson ville på paleografiska grunder snäva in dateringen av Hercules-avskriften till år 1649.³⁹

I Ekeblads handskrift finns intressant nog ytterligare en version av visan, men på tyska, ”Ist jemand der im Lieben” (”Finns någon som i kärlek”), avskriven precis före den svenska visan.⁴⁰ Den svenska varianten har sedan överskriften ”La mesme en Suedois” (”densamma på svenska”). Detta fick Bernt Olsson att anta att den svenska visan var en översättning av en tysk förebild, dock utan att ange något ursprung.⁴¹ Professor Dessislava Stoeva-Holm vid Uppsala universitet hjälpte mig med en sökning på denna titel bland

tyska visor från tiden, men utan någon träff. Hon gjorde mig också uppmärksam på den praktik att översätta svenska visor till tyska som ibland förekom på 1600-talet.⁴² Visan kan alltså först ha skrivits på svenska, och Rosenhane eller någon annan kan senare ha översatt den till tyska; Ekeblad hade uppenbarligen vid nedtecknandet tillgång till både den tyska och den svenska texten.

Ekeblads avskrift är en viktig punkt i visans förmedling. Före den finns endast Rosenhanes version bevarad, och att Ekeblads avskrift mycket troget följer den tyder på att texten kan ha förmedlats till Ekeblad av Rosenhane själv. Vid tiden för Ekeblads visavskrift befann sig dessutom Ekeblad och Rosenhane båda i Paris: Rosenhane som ambassadör, och Ekeblad som ung bildningsresenär. I ett brev till Axel Oxenstierna den 22 december 1648 redogör Rosenhane för sitt bistånd till de unga svenska adelsmän som då vistades i Paris, bland annat Ekeblad.⁴³ På en sida i Ekeblads handskriftsvolym står dessutom en adress till Rosenhane.⁴⁴ Avskriften av visan, liksom de många franska dikter som Ekeblad antecknat, kan mycket väl ha ingått i ett litterärt pensum som Rosenhane skapat för Ekeblad. Via såväl Ekeblad som Rosenhane, vilka båda kom hem från Paris 1649, kan visan sedan ha fått den vidare spridning i Sverige som först noteras i Älfs visbok, och senare i de varianter som beskrivs i det följande.

Visan utkom också som odaterat skillingtryck under 1600-talet.⁴⁵ Jag har lyckats lokalisera tre varianter: ett tryck i UUB med titeln ”Twenne sköna kärlekz wijsor [...] Tryckt i dhetta år”, som även omfattar visan ”Ett ädelt blodh aff Franckerijk”;⁴⁶ samma par visor i UUB med annan layout och ortografi, och titelvarianten ”Tryckt i Åhr”,⁴⁷ samt ett tredje, ofullständigt tryck i UUB med stroferna 1–9 och halva strof 10.⁴⁸ Eftersom alla saknar datering, är det vanskligt att spekulera i tillkomstår, men Jersild nämner att ”Ett ädelt blodh” varit melodianvisning för flera andra visor, tryckta respektive 1677, 1681, ca 1690 samt 1715,⁴⁹ vilket kan motivera gissningen att trycken härrör från de sista decennierna av 1600-talet.

Vid en jämförelse mellan de olika versionerna av visan framkommer en del intressanta resultat. Endast Rosenhanes version har tidsangivelsen ”trij år”, överskriften med ”Sylvander” samt melodianvisningen. I övriga versioner är ”trij år” ändrat till det mera vaga ”lång tid” (utom Älfs visbok som har ”för longt till ath utletha”). Stroferna

8–10 i Rosenhanes visa finns inte heller i någon annan version. Den variant som utöver detta är mest lik Rosenhanes är den som Johan Ekeblad nedtecknat. Utöver ortografi och ett och annat utbytt ord är dessa två texter i princip identiska. Därnäst kommer Älfs visbok, vars variant också är lik Rosenhanes, men med fler avvikelser. Även här rör vi oss runt år 1650.

De tre skillingtrycken uppvisar bara marginella skillnader sinsemellan rörande stavning och ordval, men avlägsnar sig i gengäld mycket från Rosenhanes version. Skillingtryckens strofer 1–8 och 16–18 finns hos Rosenhane, och håller sig ganska nära den varianten, utom strof 7: ”Effter iagh nu förnimmer / Fortuna är mig moot / Venus sitt Hierta och Sinne / Aldeles wänder bort”. Skillingtryckens strof 9 har ingen förebild i Rosenhanes visa: ”Thet kan tigh lijtet båta / Fillis Kiäreste min / Om iagh tigh skal förlåta / Aff mitt Hierta och Sinn / Thet kan en annan komma / Then tigh ey har så kiär / See till min Rosenblomma / Om iagh ey går så när?” De lägger också till sju ytterligare strofer (10–15) där en parallell tematik introduceras i form av kärlekshistorierna mellan Paris och Helena samt Habor och Signhild.

Den återstående handskriften, visboken från Linköping från omkring 1697, ligger nära skillingtryckens version, men saknar dessas strofer 17–18 (stroferna 12–13 i Rosenhane). Om vi antar en datering till de sista decennierna av 1600-talet för skillingtrycken, är det alltså möjligt att dessa föregår Linköpingsvisboken, som i så fall skulle vara det sista kända belägget för visan, vars svenska traderingshistoria då sträcker sig över drygt sextio år. Det kan också tilläggas att visan, som Bernt Olsson noterat, förekommer som melodianvisning till ett sångparti i *Rebecka, en ny och andeligh comoedia* (1674).⁵⁰

En herdes väg genom Europa: Tyskland, Nederländerna och Frankrike

Låt oss återvända till Sundborgs antagande om att Rosenhanes visa troligen borde vara en bearbetning av någon existerande förebild. Med tanke på samtidens poetiska praktiker av *imitatio* och *aemulatio* vore det förstås inte helt oväntat. Den tyska versionen i Ekeblads avskrift skulle kunna peka i den riktningen, men som nämnts ovan fanns den inte i något register över tyska visor, och sökningar på

enstaka fraser gav inte heller något resultat. Jag gick tillbaka till den svenska vistexten för att se om den kunde ge mig några nycklar, och fastnade på frasen ”Och som hon har betagith / Mitt hiärta, modh och sinn”. Klingade det inte lite tyskt? Jag gjorde en sökning på ”Muth und Sinn”. Och där dök den upp, förlagan till Schering Rosenhanes visa: den tyske diktaren Martin Opitz (1597–1639) ”Hirten-Lied” (”Herdevisa”) ur *Teutsche Poëmata*, den banbrytande samling tyskspråkiga dikter som utkom första gången 1624.⁵¹ De två första stroforna lyder:

Ist jergendt zu erfragen
Ein Schäffer an dem Rhein/
Der sehnlich sich beklagen
Muß uber Liebes pein/
Der wird mir müssen weichen/
Ich weiß ich brenne mehr/
Niemandt ist mir zu gleichen/
Und liebt ernoeh so sehr.

Es sein vorbey gegangen/
Jetzund zwey volle Jahr/
Daß Phyllis mich gefangen
Mit Liebe gantz vnd gar/
Daß Sie mir hat genommen
Gedancken/ Muth/ vnd Sinn/
Zwey Jahr ists/ daß ich kommen
In ihre Liebe bin.⁵²

Här hade vi honom – en tysk, dock namnlös, herde vid floden Rhen, som beklagar sig över den hjärtlösa Phyllis i vändningar som uppenbart varit förlagan till inledningen av Rosenhanes visa. Men just bara till inledningen. Delar av stroforna 3 och 4 har också influerat visan, men hos Opitz är herdetemat betydligt mer uttalat: ”Seither bin ich verwirret / Gewesen für vnd für/ Es haben auch geirret / Die Schaaffe neben mir/ Das Feld hab ich verlassen/ Gelebt in Einsamkeit / Hab alles müssen hassen / Was sonst der Hirten Frewde.” Även lutan uppträder där: ”Nichts hab ich können singen / Als von dem klaren

Licht / Von ihr hab ich zu klingen / Die Lauten abgericht".⁵³

Där slutar dock parallellerna. Opitz strofer 5–7 har ingen motsvarighet i Rosenhanes visa, och Rosenhanes strofer 5–13 återfinns inte hos Opitz (inte heller i någon annan av dennes visor och dikter). Resterande del av "Hirten-Lied" fortsätter att anknyta till herdetematiken, dessutom med flera ytterligare platsanvisningar: herdens sång ekar "im Britten Land" ("i Britannien"), och hans stämma ljuder genom "den Bömer Waldt" ("Böhmerskogen"), medan han är glömsk av sina djur som strövar i gräset "an deß Neckers rande" ("vid floden Neckars strand").

Här blev det också tydligt att den tyska visvarianten i Ekeblads handskrift, "Ist iemand der im Lieben", verkligen översatts utifrån den svenska vistexten, vilken den följer relativt textnära i samma antal strofer och med samma textinnehåll.⁵⁴

Kopplingen till Opitz är intressant ur flera aspekter. Att Rosenhane varit inläst på Opitz blir en nyckel till valet av namn för inte bara Fillis, utan också Flavia, Asteris och Sylvia i visans strof 9. Alla dessa namn dyker nämligen upp i Opitz poetiska corpus.⁵⁵ De utgör alltså inte bara kopplingar till den pastorala sfären, utan också litterära referenser. Opitz har vidare nämnts som en möjlig förlaga för flera av sonetterna i Skogekär Bergbos *Wenerid*.⁵⁶

Opitz "Hirtenlied" återfinns i *Teutsche Poëmata* under rubriken "Oden oder Gesänge" ("oden eller sånger"). Dessa visor utgörs ofta av översättningar eller omtolkningar från såväl nederländska som franska förebilder.⁵⁷ För "Hirtenlied" har Opitz gått till väga på precis samma sätt som Rosenhane: han har inspirerats till de första stroferna av sin visa från en tidigare förlaga, men därtill fogat en självständig fortsättning. Opitz förebild var Daniel Heinsius (1580–1655), den nylatinske poet från Ghent som liksom Opitz var en föregångsgestalet när det gällde diktning på folkspråk. Dikten som Opitz efterbildat, "Pastorael", återfinns i *Nederduytsche Poëmata* från 1618 och består av hela 30 strofer.⁵⁸ Opitz har kalkerat främst de fyra första stroferna i dikten. De två första lyder:

Corydon die weyde schaepen
Vast aen't water van den Rijn
Daer de beste weyden sijn,

Als het vee denckt om te slaepen,
Als de duyster nacht komt aen,
En de droeve silvre maen.

Daer sat hy med lief'd ontsteken
Van zijn Phyllis gans de nacht,
Phyllis die hem niet en acht,
Phyllis die hem 't hert doet breken.
Daar sat hy en sanck dit liedt
Op een nieu gesneden riedt.⁵⁹

Här är herden, till skillnad från hos Opitz, namngiven: han heter Corydon, ett traditionellt herdenamn. Också han vallar sin hjord vid Rhens stränder, förtvivlad över att Phyllis är ”veranderlick van sin” (”föränderlig till sinnet”) och ”vol van kromme sprongen / Als de lammers in de Mey” (”full av krumsprång som lammerna i maj”). Opitz har också följt Heinsius praktik att placera sin herde i specifika lokaliteter: också hos Heinsius skallar sången hela vägen till ”Brittenland”, där herden sjunger vid det sandiga ”Noordewijk”. Det sistnämnda syftar på en viktig plats i Heinsius egen tillvaro, nämligen den nylatinske ämbetsmannen och poeten Janus Dousas (1545–1604) hemort, knutpunkt för umgänget i den litterära krets dit även den lärde Joseph Justus Scaliger (1540–1609) hörde.⁶⁰

I såväl Opitz som Heinsius dikt – och i Rosenhanes visa – är sången central. Sången, ackompanjerad av herdepipan eller lutan, är både det medium som brukas i diktens narrativ, och det medium som är själva dikten. Pipan är det genretypiska instrument som Vergilius och Theokritos herdar spelade på; lutan ett lån från den höviska miljö där herdedikten hörde hemma från renässansen och framåt. Opitz ”Oden und Gesänge” antas vara just visor, som sjungits snarare än lästs, även om det i de flesta fall inte finns melodianvisningar till dem. När sådana förekommer, refererar de ofta till visor på framför allt franska, italienska och nederländska.⁶¹ Så är fallet också för ”Hirtenlied”: i utgåvan från 1624 har den överskriften ”uff die Melodey / Aupres du bord de Seine”.

Vi fortsätter alltså vår resa genom Europa i spåren av Schering Rosenhanes visa, och nu till Frankrike. ”Aupres du bord de Seine”

(”Vid Seines strand”) tillhör genren som kallas ”Air de cour”, en typ av sång till ett eller flera instrument – vanligen luta – som spelades vid det franska hovet under slutet av 1500-talet och första hälften av 1600-talet.⁶² Styckena består av enkla melodier och ackord, men kan göras mer komplexa genom olika typer av ornamenteringar. Syftet var att sångerna skulle kunna spelas även av den som inte var så förfaren i lutspelet. Texterna hämtades ofta från existerande dikter, till exempel av Pierre de Ronsard och Philippe Desportes, och temat var oftast kärlek, men även dryckesvisor förekommer. Den franska poesin vid den här tiden influerades i stor utsträckning av italienska förebilder som Petrarcas sonetter, vilket kom att prägla Air de cour-diktningen, liksom pastoralens genretypiska lek med kontrasterna mellan hovlivet och det fria herd livet.⁶³ I Air de cour-sånger från 1600-talets första decennier är Phillis är ett frekvent förekommande namn, där det kan låta så här: ”Philis, c’est trop souffrir / Je ne sçaurois pas / Adorer vos appas / Plus long-temps sans mourir [...] Malgré vostre beauté, / C’est à cette fois / Que je quitte vos loix / Pour vivre en liberté.”⁶⁴ Här ser vi också bruket av samma tematiska vändning som i Rosenhanes visa, där diktarijaget plågas av den älskades hårdhet och till slut istället söker sig till friheten.

”Aupres du bord de Seine” utkom 1613 i en samling sånger arrangerade av Gabriel Bataille.⁶⁵ Vi befinner oss åter i den pastorala världen, men här är det inte en herde som talar, utan en namnlös herdinna, som blivit sviken av herden Philon: ”Aupres du bord de Seine / Une bergere estoit, / Qui d’une triste haleine / Ses douleurs lamentoit, / Pour la trop longue absence / De Philon son amant, Dont la seule presence / Est son contentement.”⁶⁶

Floden är inte Rhen, utan den parisiska Seine – de topografiska indikationerna är även här lokalt förankrade. Utöver det inledande anslaget finns dock inga innehållsliga eller språkliga likheter med Opitz ”Hirtenlied”. Genre, versmått och melodi har Opitz hämtat från den franska sången; textimitationen från Heinsius ”Pastorael”.

Schering Rosenhane som poet

Schering Rosenhanes visa har alltså en traditionshistoria som sträcker sig från Frankrike i början av 1600-talet till Sverige nästan hundra år senare. Såväl de europeiska förebilderna som den svenska varianten

av visan var till största delen allmångods som spreds i vistryck, diktsamlingar och svenska visböcker. Samtidigt var Schering Rosenhanes visa av allt att döma även djupt personlig, i enlighet med den pastorala traditionens och repertoardiktningens möjligheter. I visan tydliggörs också hur dikten kan omformas efter aktuella behov: Heinsius och Opitz ”två år” har i Rosenhanes visa blivit ”nästan tre år”, medan det senare har generaliserats till ”lång tid”.⁶⁷ Stroferna 8–10 om att överge Fillis för att söka andra jungfrurs kärlek finns inte med i någon annan version än Rosenhanes egen; kanske tjänade dessa verser endast det personliga syftet att beveka Beata Sparre/”Fillis”, och redigerades senare bort av Rosenhane själv.

Som Bernt Olsson och Stina Hansson visat har man generellt ansett att herdetematiken på allvar gör sitt intåg i svensk dikt först kring 1650.⁶⁸ Men Schering Rosenhanes visa, som dessutom hämtat inspiration från Martin Opitz bara ett fåtal år tidigare utkomna ”Hirtenlied”, skrevs så tidigt som i mitten av 1630-talet. Hur kom det sig att just han hade färdighet att åstadkomma detta?

Schering Rosenhanes faiblesse för att skriva poesi väcktes, som vi sett, på resan till England 1629. Men det var bara början. Efter att delegationen som Rosenhane och hans reskamrat Johan Drake var del av reste tillbaka till Sverige, fortsatte Rosenhane och Drake på egen hand till Frankrike. Där vistades de i knappt två år, först i Angers och sedan i Paris.⁶⁹ I sin självbiografi vittnar Rosenhane om att de inte bara lärde sig franska utan också italienska och spanska, liksom fäktning, dans och lutspele.⁷⁰ De bör alltså ha kommit i direktkontakt med de *Air de cour*-musiktryck som producerades under 1600-talets första decennier just för nybörjare på luta. Självbiografin meddelar också att reskamraterna i Paris bodde på samma härbärke som ”en fransos Baro benämnd, en lärd man”. Detta är troligen ingen mindre än Balthazar Baro (1596–1650), Honoré d’Urfés sekreterare som lät publicera den sista delen av *L’Astrée* 1628, och författare till en rad egna verk.⁷¹ Det var bara de själva och Baro som ”låg till månads kost” i härbärgets; Rosenhane berättar också att han för studierna ofta lånade böcker såväl av värden som av gästerna.⁷² Här framträder alltså en nyckelsituation för hur samtidens litterära strömningar kan ha öppnats för den unge Rosenhane.⁷³

Inriktningen på studierna i Paris skymtar fram i det tröstebrev på

latin som Rosenhane skrev till Drake 1632, en tid efter hemkomsten till Sverige, då dennes far gått bort.⁷⁴ Bland en mängd citat dyker en rad ur Petrarcas *Canzoniere* upp, ”augello in ramo ove men teme, ivi piu tosto è colto”, i översättning ungefär: ”en fågel på en kvist fångas lättast när den fruktar som minst”,⁷⁵ liksom en dikt av den franske poeten Théophile de Viau (1590–1626). De Viaus dikt saknar överskrift, men det rör sig om ”Consolation à Mademoiselle de L.”, med just sorg efter en förlorad far som tema.⁷⁶ Varken Petrarca eller de Viau nämns uttryckligen vid namn i brevet – ett tecken på att vännerna tillsammans i Paris skaffat sig en så nära förtrogenhet med dessa verk att de kunde referera till dem anonymt. Flera av de Viaus och Balthazar Baros dikter cirkulerade även som *Air de cour*-sånger kring år 1630, vilket visar hur nära sammanflätade praktikerna för poesi och musik var vid den här tiden. Det gör det dessutom möjligt att Rosenhane och Drake inte bara läst, utan också spelat och sjungit poeternas alster.⁷⁷

Även för Martin Opitz finns det en koppling till Paris vid just den här tiden: han besökte Paris i maj–september 1630.⁷⁸ Kanske Rosenhane och Drake fått möjlighet att träffa Opitz i något sammanhang; kanske hörde de talas om honom och hans nyligen publicerade dikter. En utgåva från 1629 av *Teutsche poëmata* är noterad i den auktionskatalog från 1768 som upprättades av boksamlaren Carl Fredrik Eckleff, vilken köpt stora delar av det Rosenhaneska biblioteket några år tidigare men av ekonomiska skäl tvingades sälja det igen.⁷⁹ Rosenhane kan ha köpt in boken under sin resa; i vilket fall hade han troligen tillgång till den då han komponerade sin visa år 1635.⁸⁰

Det finns ytterligare indikationer på att Rosenhane och Drake tog aktiv del av det litterära livet i Paris. När Schering Rosenhane och Beata Sparre gifte sig i juli 1636 skrevs en rad hyllningsverser, i enlighet med tidens praktik. Men de här dikterna var något utöver det vanliga. Jonas Hambraeus, professor i orientaliska språk vid universitetet i Paris, hade samordnat en samling dikter på franska och latin, tryckta i Paris, med avsändare ”*Sympatriotae & Amici longe disuncti*” (”landsmän och vänner som befinner sig långt borta”).⁸¹ Rosenhanes självbiografi bekräftar att han och Drake hade umgåtts med Hambraeus; en tid hade de också bott på samma härbärke, där även ”någre frantzoser” bodde.⁸² Hambraeus inledde diktsamlingen med ett flertal bidrag, och därpå följde dikter av åtskilliga franska poeter. Flera av dem återstår

att identifiera, men två kända namn är Euverte Jollivet (1601–1662),⁸³ liksom Louis Godet, sieur de Thilloz (f. 1588).⁸⁴ Bröllopsdikterna avrundas med ett distikon signerat ”Marinius” om att den store Gustav Adolf skänkts dikter av siaren Jollivet, men för ”Scherringus” passar dikter i den lättsamme Ovidius stil bättre.⁸⁵

Svenske Daniel Figrelius hade också diktat till bröllopet i form av en latinsk dikt på elegiskt distikon.⁸⁶ Temat var pastoralt: herden Coridon blir vittne till kärleken mellan ”Hippolitus” och ”Phyllis”, vilka motsvarar brudparet.⁸⁷ Tore Wretö beskrev Figrelius som en av ”introduktörerna av den eleganta pastoralen i den alltjämt på 1630-talet kärva herrskapsmiljön i Sverige”, och antydde, med en hänvisning till debatten om Skogekär Bergbo, att det inte är oväsentligt att diktens adressat var den ”vittert intresserade Schering Rosenhane”: ”Denne synes ha delat med poeten känslan för finstämd pastoral”.⁸⁸

Slutord

Den litterära kontext som omger Schering Rosenhanes kärleksvisa sträcker sig från italiensk sonett till franska hovsånger, från hövisk dikt till herdevisa, och tecknar en förmedlingsbana genom tid och rum som inte bara formar visan i sig, utan också följer Rosenhanes egen faktiska bildningsresa tätt i spåren. Från biografiskt baserad personvers har visan vandrat vidare via visböcker och skillingtryck, och funnits med som litterär och musikalisk referens genom större delen av det svenska 1600-talet.

Omdömet vi såg inledningsvis där visan framställdes som en ”osjälvständig produkt” och inte värd att närmare beakta hoppas jag i det föregående ha kunnat vederlägga med all önskvärd tydlighet. Den ”programmatiska diktning inom det klassisk-humanistiska *imitatio*-konceptet i den europeiska traditionen” som Martin Opitz verkade i, där poesin ansluter sig till en tidlös repertoar samtidigt som den självständigt hämtar in element från sin omedelbara omgivning och samtid,⁸⁹ präglade även Schering Rosenhanes praktik som författare till visan om Sylvander och Fillis. I skärningspunkten mellan Petrarca och pastoral, mellan Air de cour och folkspråksdikter kan vi alltså placera in Schering Rosenhane som diktare. Och vad mera

är: det är precis där, vill jag argumentera, som vi också hittar poeten Skogekär Bergbo. Kopplingar mellan de båda återvänder jag till i närmare detalj i kommande studier.

Noter

- 1 Schering Rosenhanes självbiografi finns i Uppsala universitetsbiblioteks handskriftssamling UUB X287, skriven av hans egen hand; den finns också i en tryckt version från 1763, "Riks-Rådet och Öfver-Ståthållaren Friherre Schering Rosenhanes Lefverne, af honom sielf beskrifvit", i *Nya svenska biblioteket*, utgfvit av Carl Christof. Gjörwell, andra bandet (Stockholm, 1763), 515–621.
- 2 Rosenhane, *Självbiografi*, 41–42.
- 3 För exempel på Rosenhanes svenska handstil, se exempelvis ett brev på omväxlande latin och svenska till Peter Smalze från år 1634 (Riksarkivet, Ericssbergsarkivet, Svenska autografer, alfabetiskt A–Ö, SE/RA/720266/01/Vol. 1-245/176).
- 4 Samlingen kom till Uppsala universitetsbibliotek som en donation år 1837 av Carl Gustaf D'Albedyhill, vilken fått densamma i gåva av Sophia Jennings (1757–1837), född Rosenhane, syster till släktens siste huvudman, Schering Rosenhane d. y. (1754–1812). Eugène Lewenhaupt, "Rosenhaneska handskriftssamlingen i Uppsala universitetsbibliotek", i *Uppsala Universitetsbiblioteks Minnesskrift 1621–1921* (Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri A.-B., 1921), 292–316.
- 5 Ordet "fast" ska här förstås i betydelsen "nästan", *Ordbok öfver svenska språket H. 75–78 Famna-Flugnät*. Svenska Akademien red. (Lund: Lindstedts univ.-bokh., 1924), s. v. "fast", adv². Rosenhane, *Självbiografi*, 33: "Widh thet samma föll thet mig i sinnet uthi en lyckosam stund ath iag fattade behag och kärleek till Beata Sparre som nu ähr min käre hustru, hwilken kärleek iag ifrå thän tiden in till thänna stundena stadig och oförändrat burit hafhwer, och in till min dödsstund draga skall."
- 6 Margareta Jersild, *Skillingtryck. Studier i svensk folklig vissång före 1800* (Stockholm: Svenskt Visarkiv, 1975), 175.
- 7 Rosenhane, *Självbiografi*, 44.
- 8 Rosenhane, *Självbiografi*, 15.
- 9 Skogekär Bergbo, *Thet Svenska Språketz Klagemål At thet som sigh borde icke äbrat blifuer*. Tryckt i Stockholm hoos Henrich Keyser Åhr 1658; *Wenerid*, För mehr än trettio åhr sedan skrifwin. Nu mehra tryckt i Stockholm Anno 1680; *Fyratijo små wijsor Til Swänksa Språketz öfningh för 30. Åhr sådan skrifwin Aff Skogekiär Bärbo*.
- 10 För en översiktlig genomgång av resonemangen kring författarattribueringen, se Lars Burmans genomgång i *Skogekär Bergbo, Wenerid. Utgiven med inledning och kommentarer* (Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet 1993), 13–24, samt Eskil Källquists översikt i *Thet svenska språketz klagemål. Litteraturhistorisk undersökning jämte text och tolkning* (Uppsala: Wretmans boktryckeri, 1934), 11–28. Gustaf och Schering Rosenhane är inte heller de enda kandidater som förekommit i diskussionen, men de som ägnats mest tilltro i senare tid.
- 11 Johan Nordström, "Till frågan om Skogekär Bergbo", *Samlaren* vol. 38 (1917), 165–192; Källquist, *Thet svenska språketz Klagemål*.

- 12 Källquist hade dock med hjälp av bibliotekarien vid UUB Harald Heyman lyckats identifiera en annan dikt av Scherings hand, något han endast nämnde i en not i sin avhandling, utan att återge diktens text (Källquist, *The Swedish språkets Klagemål*, 81–82). Han angav att dikten fanns i UUB V5:1, där jag förgäves sökte den; till sist lyckades jag istället hitta den i UUB V6, ”Diverse af okände författare”, där den förvaras i en mapp med påskrift ”Ur Schering Rosenhane d.ä.s papper”. Jag upptäckte också att dikten ursprungligen förvarats i Schering Rosenhanes resedagbok från studieresan 1629–1631 (UUB X351) på grund av en identisk fuktfläck i bägge dokumenten, och vidare att dikten var en fri översättning av kören ur första akten i Torquato Tassos herdedrama *Aminta* (1573), något som knyter Rosenhanes poetiska verksamhet än tätare till samtidens europeiska praktik – såväl *Aminta* i sin helhet som själva körpartiet översattes till såväl franska som engelska runt sekelskiftet 1600 (se exempelvis Concetta Cavallini, ”’Estrange amour, qui n’as point ta pareille!’ Pierre de Brach et la traduction de l’*Aminte* du Tasse”, *Italique* XIII [2010], 105–124; Jason Lawrence, ”The whole complexion of Arcadia chang’d: Samuel Daniel and Italian Lyrical Drama”, *Medieval & Renaissance Drama in England*, Vol. 11 [1999], 143–171.) Till detta ämnar jag återvända i en kommande studie.
- 13 Skogekär Bergbo, *Venerid*, med inledning och kommentarer av Bertil Sundborg (Stockholm: Sällskapet Bokvännerna, 1951); Skogekär Bergbo, *Fyratijo små Wijisor*, med inledning och kommentarer av Bertil Sundborg, (Stockholm: Sällskapet Bokvännerna, 1955).
- 14 Bertil Sundborg, ”Schering Rosenhane och Skogekär Bergbo”, *Dagens Nyheter* 1953-08-11.
- 15 Vad jag kan se har denna tidningsnotis sedan inte uppmärksammats i Skogekär Bergbo-forskningen förutom av Magnus von Platen, som kort repeterar att det som bevarats av Scherings ”versövningar” är av ”ett osjälvtändigt slag”, *Twiste-frågor i svensk litteraturforskning* (Stockholm: Aldus/Bonnier, 1966), 55.
- 16 Några ordförklaringar: strof 1 *ehwem* = vem än; strof 2 *fast* = nästan; strof 3 *ärtigt* = grundligt; strof 4 *ställt* = stämt; strof 7 *wända igän* = upphöra; strof 9 *fast håller* = mycket hellre / fastmera; 10 *försan* = sannerligen; strof 13 *tu äst obilligh* = du är alltför hård / oersonlig.
- 17 För petrarkismen och Skogekär Bergbos anknypning till densamma, se exempelvis Lars Burmans genomgång i *Skogekär Bergbo, Wenerid*, 36–55.
- 18 Även i *Canzoniere* nr. 259: ”För ensamhet var alltid jag benägen / (skogar och fält och flodens stränder vet)”; och Torquato Tassos *Aminta*: ”Gärna, Tirsi / skall jag då säga dig vad berg och skogar / och floder redan vet, / men inga mänskor”. Francesco Petrarca, *Kärleksdikter*, i tolkning och urval av Ingvar Björkeson (Stockholm: Natur och Kultur, 1989); Torquato Tasso, *Aminta. Ett herdedrama*, i tolkning av Ingvar Björkeson (Stockholm: Natur och Kultur, 2011), 50–51.
- 19 Se till exempel Twyla Meding, ”Pastoral Palimpsest: Writing the Laws of Love in L’Astrée”, *Renaissance Quarterly*, Vol. 52 (1999:4), 1087–1117. Om höviska inslag i pastoral, se Bengt Lewan, *Arkadien. Om herdar och herdinnor i svensk dikt* (Nora: Nya Doxa, 2001), 117; 122–123, och en kortfattad översikt av *L’Astrée* i samma verk 33–37.
- 20 Meding, ”Pastoral Palimpsest”, 1090–1092.
- 21 Mats Malm, *Det liderliga språket. Poetisk ambivalens i svensk ’barock’* (Stockholm/Stehag: Symposion, 2004), 150.

- 22 Holmström, Israel, *Samlade dikter I*, Bernt Olsson, Barbro Nilsson & Paula Henrikson red. (Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet, 1999).
- 23 Meding, "Pastoral Palimpsest", 1102–1107. Gestalten Hylas tycks snabbt ha blivit populär: han förekommer också i dramat *L'Inconstance d'Hylas. Tragedie comédie pastorale* par le Sieur Mareschal, a Paris, che Francois Targa, 1635.
- 24 Sundborg i Skogekär Bergbo, *Venerid*, 99–100.
- 25 Porträttet av Beata Sparre har inventarienummer NMNn 27 och är sökbart i den digitala katalogen på <https://collection.nationalmuseum.se>.
- 26 Se till exempel Jacqueline Fabre-Serris, "Onomastics, Intertextuality and Gender; 'Phyllis' in Roman Poetry (Gallus, Vergil, Horace, Propertius and Ovid)", i *Roman Literature, Gender and Reception, Domina Illustris*, Donald Lateiner, Barbara K. Gold & Judith Perkins red. (New York and London: Routledge, 2013), 119–135.
- 27 För Alpers definition av pastoral, se Paul Alpers, *What is Pastoral?* (Chicago: University of Chicago Press 1996), 26–27; Lewan, *Arkadien*, 51.
- 28 Alpers, *What is pastoral?*, 26–28; 50.
- 29 Ian Fielding, "Naples and the Landscape of Virgilian otium in the Carmina Bucolica of Petrarch and Boccaccio", *Illinois Classical Studies*, Volume 40 (2015:1), 185–205, <https://doi.org/10.5406/illiclasstud.40.1.0185>
- 30 Horace Engdahl, *Den romantiska texten. En essä i nio avsnitt*, (Stockholm: Bonnier, 1986), 37; Stina Hansson, *Svensk bröllopsdiktning under 1600- och 1700-talen. Renässansrepertoarernas framväxt, blomstring och tillbakagång* (Göteborg, 2011), 15–18, <https://doi.org/10.54797/tfl.v42i2-3.11677>
- 31 Hansson, *Svensk bröllopsdiktning*; "'Astrilds wäsedn / Fröije slögder'. Om svensk bröllopsdiktning under 1600- och 1700-talen", *Tidskrift för litteraturvetenskap* vol. 42 (2012:2–3), 77–85, <https://doi.org/10.54797/tfl.v42i2-3.11677>
- 32 Carolyn R. Miller, "Genre as social action", *Quarterly Journal of Speech*, vol. 70 (1984), 151–167, <https://doi.org/10.1080/00335638409383686>
- 33 Linköpings stiftsbibliotek W42. Älfs visbok utgavs i 1500- och 1600-talens visböcker, utgifna af Adolf Noreen och Anders Grape, X, *Samuel Älfs visbok* (Uppsala: Edv. Berlings nya boktryckeri A.-B., 1919–1927); visboken finns även digitaliserad i databasen Alvin, <https://www.alvin-portal.org>.
- 34 *1500- och 1600-talens visböcker*, 1–2.
- 35 Bernt Olsson, *Svensk världslig visa 1600–1730. Ett register över visor i visböcker och avskriftsvolymer* (Stockholm: Svenskt Visarkiv, 1978).
- 36 W44, 6–9. Dateringen har gjorts efter en bröllopsdikt med detta årtal, Magnus von Platen, "Två landsmålsdikter 1697 och 1744", *Svenska landsmål och svenskt folkliiv* 75 (1952), 34–44. Bibliotekarie Urban Jarvid på Linköpings stiftsbibliotek hjälpte mig med spörsmål kring handskriften.
- 37 Engeströmska samlingen C.VI.1.19, 157–162.
- 38 Johan Nordström, "De olika Hercules-versionerna. Några textkritiska anteckningar med anledning av ett handskriftsfynd", *Samlaren* vol. 37 (1916), 162–203.
- 39 Bernt Olsson, *Den svenska skaldekunstens fader och andra Stiernhielmsstudier*, Skrifter utgivna av Vetenskaps-societeten i Lund 69 (1974), 30–65.
- 40 KB, Engestr. C.VI.1.19, 153–156.
- 41 Bernt Olsson, *Svensk världslig visa*, 133.
- 42 Exempelvis utkom Samuel Columbus' "Lustwin Danssar en Gavott mäd de 5. Sinnerne", först på svenska (i diktsamlingen *Rådriik oder Anweiser zur Tugend*, Leipzig 1676), och publicerades sedan av Columbus i tysk översättning,

- ”Lustwins Tantz mit den fünff Sinnen” (i bröllopskriften *Pfeil-Verwechslung desz Todes und der Liebe*, Leipzig 1676).
- 43 Arthur Stille, *Schering Rosenhane som diplomat och ämbetsman* (Lund: Berlingska boktryckeri- och stiltgjuteri-aktiebolaget, 1892), 51, not 1: ”Lejonhufvud, Horn, Duvall, Ekeblad lära sina exercitier, lefva modest och gifva god hoppning om sig”.
- 44 KB, Engestr. C.VI.1.19, 89. ”A Son Excellence Monsieur Schering Rosenhane sieur de Torp et Engelholm Goeverneure d’Ostrogothie, et Ambassadeur de la Reyne de Suede.”
- 45 Margareta Jersild, *Skillingtryck. Studier i svensk folklig vissång före 1800* (Stockholm: Svenskt visarkiv 1975), 442. Parentetiskt kan också nämnas att Jersild listar ”Är någon till att finna i kärleks stadighet” som ett verk av Lars Wivallius (Jersild, *Skillingtryck*, 63), något som sannolikt går tillbaka till den attribuering som gjordes av Per Hanselli i *Samlade vitterhetsarbeten af svenska författare* 9, Upsala: Hanselli, 1869. Där tillskrevs i stort sett samtliga visor i Samuel Älfs visbok Wivallius, men som Adolf Noreen och Anders Grape visat är det i själva verket bara är ett par dikter i visboken som författats av denne, och dit hör inte Rosenhanes visa (1500- och 1600-talens visböcker, 127).
- 46 UUB, Zetterströms samling, T.I.V6. Det exemplaret finns också som fotokopia i KB, Skillingtryckssamlingen, signum F 1700 2007 c:31. Ett inbundet exemplar av vad som troligen är samma tryck har enligt Libris funnits i UUB, men anges som förkommet.
- 47 UUB, Zetterströms samling, Poetiska samlingar vol. 6.
- 48 UUB, Zetterströms samling, Poetiska samlingar vol. 24. Trycket omfattar även strof 6–12 av ”Ett ädelt blodh”, samt visan ”Kärleken som sigh een lång tijdh har dolt” i sin helhet (6 strofer).
- 49 Jersild, *Skillingtryck*, 289.
- 50 Olsson, *Svensk världsvis visa*, 13; Per Hanselli, *Samlade vitterhetsarbeten af svenska författare* 21, (Upsala: Hanselli, 1876), 321–370; sången i tre strofer med melodianvisningen ”Sjunges som: Är någon til att finna” heter ”Grates Angelicae” och finns på sidorna 369–370 i Hanselli. Komedin författades av Johannes Beronius (1638–1681), conrector i Söderköpings skola, där den enligt uppgift på titelbladet uppfördes den 25 september år 1674.
- 51 *Martini Opicii Teutsche Poëmata und: Aristarchus Wieder die verachtung Teutscher Sprach*, Straßburg 1624, 89–90. Verket finns också digitaliserat via Deutsches Textarchiv: https://www.deutschestextarchiv.de/book/show/opitz_poemata_1624. Samma år utgav Opitz ett annat mycket viktigt verk i sammanhanget, *Buch von der Deutschen Poeterey*, en handbok i tyskspråkig poetik, som så småningom kom att utöva ett starkt inflytande på danska och svenska poetiker som Hans Mikkelson Ravns *Ex rhythmologia Danica* (1649) och Andreas Arvidis *Manuductio ad Poësin Suecanam* (1651), som Mats Malm visat i sin utgåva av Arvidis verk (Andreas Arvidi, *Manuductio ad poesin suecanam, thet är en kort handledning til thet svenske poeterij verß- eller rjym-konsten* [1651], Mats Malm red. [Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet, 1996], X). Opitz tar upp just ”Eclogen oder Hirtenlieder” (”ekloger eller herdevisor”), och definierar deras tematiska innehåll som såväl kärlek och bröllop som död och begravning, men allt framfört på herdars enkla språk (Martin Opitz, *Martini Opitii Buch von der Deutschen Poeterey*, Breslau: In Verlegung David Müllers Buchhändlers, 1624, sidorna onummerade i denna utgåva), något som Andreas Arvidi utprepar i sin

- poetik: ”Ecloga kallas Heerdewijsor/ hwilka förmälas at wara the älste Dickter/ effter såsom Heerdarna hoos theras Fää- Fåår- och Geetehiordar/ meer obehindra- de än andre/ städz om theras Buskehandel/ Fääbeet/ Sädes och Skiördetijdh. Nä- tierij/ Fiskeredskap och annat slijkt sungit/ och på theras Lurar samt Wallehorn spelat oc blåsit hafwa. Och är til märkiandes at alle the saker som vthi sådana Heerdewijsor författas skole/ ware sigh antingen Elskogh/ Lönskelägo/ Giff- terna/ dödeligh affgång ifrån thenna Werlden/ eller annat slijkt/ måste städze på Heerdars eenfaldige Bondewijs vthfördt warda.” (Arvidi, *Manuductio*, 23)
- 52 Ungefärlig översättning: ”Finns någon att fråga en herde vid Rhen, som inner- ligt måste beklaga sig över kärleksplåga? Han måste vika för mig; jag vet att jag brinner mera. Ingen kan jämföras med mig, som älskar än så mycket. Nu har två fulla år passerat sedan Phyllis fångade mig med kärlek helt och hållet, så att hon har tagit från mig tanke, mod och sinne; två år är det, sedan jag har kommit i hennes kärlek.”
- 53 Ungefärlig översättning: ”Sedan dess har jag ständigt varit förvirrad; fåren omkring mig har också irrat bort. Jag har lämnat fålten, och levt i ensam- het; jag har måst hata allt, som ger herdarn glädje.” ”Ingenting har jag kunnat sjunga utom om det klara ljuset; om henne måste jag spela, och lärt min luta [att göra detsamma]”.
- 54 Första strofen lyder: ”Ist iemand der im lieben / mit wahrheit sagen kan / daß er getrau werblieben / so habe ich es gethan. / Mir müßen alle weichen / nie mandt die wage halt / an trau sag meines gleichen / habet keiner in der welt.” Ungefä- rlig översättning: ”Finns någon som i kärlek med sanning kan säga att han för- blir trogen, så har jag gjort det. Alla måste ge vika för mig, ingen vågar sätta sig emot; min like är ingen i världen.”
- 55 ”Asteris” dock i formen ”Asterie”. Se till exempel Gellinek, Janis L., ”Liebes- gedichte und Lebensgeschichte bei Martin Opitz”, *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* vol. 42 (1968), 161–181, <https://doi.org/10.1007/bf03376410>. ”Ariana” i Rosenhanes visa bör syfta på någon italienskspråkig version av Ariadne-narrativet.
- 56 Se Burman i *Skogekär Bergbo, Wenerid*, 38–39 samt sonetterna 17, 18 och 85.
- 57 Achim Aurnhammer & Dieter Martin, ”B. Musikalische Lyrik im Literatursys- tem des Barock”, i *Handbuch der musikalischen Gattungen*, Siegfried Mauser red. (Laaber: Laaber-Verlag, 2004), Band 8, 1. 334–348.
- 58 Heinsius, Daniel, *Nederduytsche Poemata. Faksimiledruck nach der Erstausgabe von 161. Herausgegeben und eingeleitet von Barbara Becker-Cantarino* (Bern und Frankfurt am Main: Peter Lang, 1983).
- 59 Ungefärlig översättning: ”Corydon vallade får vid floden Rhen, där de bästa betesmarkerna finns, då boskapen ska sova, då den dystra natten kommer, och den sorgsna silvermånen. Där satt han upptänd av kärlek till sin Phyllis hela nat- ten, Phyllis som inte aktade honom, Phyllis som krossade hans hjärta. Där satt han och sjöng denna sång på ett nyskuret vassrör.”
- 60 Se Barbara Becker-Cantarinos inledning till utgåvan av Heinsius, *Nederduytsche Poemata*.
- 61 Aurnhammer & Martin, ”B. Musikalische Lyrik im Literatursystem des Barock”.
- 62 Som Jeanice Brooks visat kallades sångerna till en början ”chanson” eller ”voix-de-ville”, men fick från 1570-talet och framåt den fasta beteckningen ”air de cour”. Jeanice Brooks, *Courtly song in Late Sixteenth-Century France* (Chicago and London: University of Chicago Press, 2000), 1–16. Brooks visar att

- det första musiktrycket som använder termen "Air de cour" är Adrian Le Roy, *Airs de cour miz sur le luth* (1571).
- 63 Brooks, *Courtly song*, 255–257.
 - 64 François de Chancy, *Airs de cour, à quatre parties. Du Sieur Chancy. Maistre de la Musique de la Chambre du Roy*, A Paris. Par Pierre Ballard, Imprimeur de la Musique du Roy, 1635, 8v–9r. Ungefärlig översättning: "Phillis, det är att lida alltför mycket; jag kan inte beundra er lockelse längre utan att dö [...] Trots er skönhet, är det den här gången som jag lämnar era lagar för att leva i frihet."
 - 65 *Airs de différents auteurs mis en tablature de luth par Gabriel Bataille*, IV (Paris: Pierre Ballard, 1613), f. 31v–32r. Sången har ingen namngiven upphovsperson, varken till text eller melodi.
 - 66 Ungefärlig översättning: "Vid Seines stränder klagade en herdinna med dystra suckar över sina sorger, på grund av hennes älskare Philons långa frånvaro, han vars närvaro är hennes enda glädje."
 - 67 För biografiska inslag i Opitz herdediktning, se Rudolf Drux, "Die poetische Winterreise des Martin Opitz – Coridon", i *Martin Opitz (1597–1639). Nachahmungspoetik und Lebenswelt. Herausgegeben von Thomas Borgstedt und Walter Schmitz* (Frühe Neuzeit, Band 63) (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2002), 112–122, <https://doi.org/10.1515/9783110932461.112>
 - 68 Olsson, *Svensk världslig visa*, 17; Hansson, *Svensk bröllopsdiktning*, 236–237.
 - 69 Vistelsen i Paris skildras detaljerat i Rosenhane, *Självbibliografi*, 21–26.
 - 70 Rosenhane, *Självbibliografi*, 23–24.
 - 71 "Balthazar Baro", Académie Française, hämtad 2024-01-13, <https://www.academie-francaise.fr/les-immortels/balthazar-baro>
 - 72 Rosenhane, *Självbibliografi*, 23. "I medler tidh studerade iag hwadh jag kunde, oansedt iag hade ondt om böcker, och inge pänningar att köpa före. Däch lånte iag böcker hoos wården och gästerna hwar iag kunde."
 - 73 Det finns också ett indicium på en möjlig fortsatt kontakt mellan Rosenhane och Baro. År 1649, då Rosenhane vistades i Paris som ambassadör, utkom Baro med sitt sista verk (han avled året därpå), ett drama med titeln *Le prince fugitif*, tryckt i Paris. I förordet dedicerar verket till drottning Kristina, något som kan antyda en svensk koppling. Boken finns inte i några digitaliserade svenska bibliotekskataloger, men finns listad i den biblioteksförteckning över Schering Rosenhanes bibliotek som jag återfunnit i sonen Johans bibliotekskatalog (UUB U230).
 - 74 Han lät även trycka brevet, vilket han också nämner i sin självbiografi. *Scheringii Rosenhane, Epistola Consolatoria, Ad juvenem virum virtute & genere Nobilissimum Dn. Iohannem Drake...*, Holmiae, Typis Ignatij Meureri, Anno M. DC. XXXII. Rosenhane, *Självbibliografi*, 30.
 - 75 *Canzoniere* nr 207. Se t ex Francesco Petrarca, *Canzoniere / Rerum vulgarium fragmenta* 1–2, a cura di Rosanna Bettarini (Torino: Giulio Einaudi editore, 2005). Ett ytterligare belägg för Schering Rosenhanes intresse för Petrarca finns i hans ovan nämnda biblioteksförteckning i UUB U 230, där fyra olika poster rör verk av Petrarca.
 - 76 Théophile de Viau, *Les Oeuvres du sieur Théophile (3e édition), revues, corrigées et augmentes*, A Paris, Chez Pierre Billaine, M. DCXXIII, 262.
 - 77 Balthazar Baro: "Cet astre de la cour qui dans son influence", "Depuis que ton humeur portée au changement", "Faut-il que j'absente ces lieux", och "Quand je pense beaux yeux à votre éloignement" i Nicolas Le Vasseur, *Airs à 4 & 5*

- parties*, II, Paris: Pierre Ballard, 1629/1630; Théophile de Viau: "Dans ce temple où ma passion" i Antoine Boeset, *Airs de cour à 4 & 5 parties*, V, Paris: Pierre Ballard, 1626; "Dans ce val solitaire et sombre" i Nicolas Le Vasseur, *Airs à 3, 4 & 5 parties*, I, Paris: Pierre Ballard, 1626 och "L'aurore sur le point du jour" i Le Vasseur, *Airs à 4 & 5 parties*, II.
- 78 Wilhelm Kühlmann, "Martin Opitz in Paris (1630) – Zu Text, Praetext und Kontext eines lateinischen Gedichtes an Cornelius Grotius", i *Martin Opitz (1597–1639). Nachahmungspoetik und Lebenswelt*, Thomas Borgstedt & Walter Schmitz red. (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2012), 191–221, <https://doi.org/10.1515/9783110932461.191>
- 79 *Förteckning uppå herr cancellie-rådet Carl Fr. Eckleffs ansenliga boksamling, bestående af wäl conditionerade böcker uti hwarjehanda språk och wettenskaper, jämte en wacker samling af manuscripter; som alt kommer genom auction at försäljas den [---] 1769 uti hörn-buset wid Drottning- och Freds-gatorna n:o 20. Stockholm*, tryckt hos Direct. Lars Salvius, 1768. Boken har nr. 550 i förteckningen, och noteras som "Opitzens Deutsche Poëmata. Breßlau 1629, bägge Delarna i et Band". För Eckleff som boksamlare, se Johannes Rudbeck, *Kanslirådet Karl Fredrik Eckleff: Det svenska frimuraresystemets fader, ämbetsman, diktare och bibliofil. En levnadsteckning och tidsbild från 1700-talets Stockholm* (Stockholm: A. V. Carlssons Bokförlags-Aktiebolag, 1930), 73–87.
- 80 I Eckleffs auktionskatalog listas dessutom en utgåva av Théophile de Viaus samlade verk, *Förteckning uppå herr cancellie-rådet Carl Fr. Eckleffs ansenliga boksamling* nr. 477, "Oewres du Sieur Theophile, Rouen 1648", som alltså kommer ur Rosenhanebiblioteket. Exemplaret, med Eckleffs exlibris, finns idag i Kungliga Biblioteket. I den provenienskatalog som Otto Walde i mitten av 1900-talet upprättade över böcker i äldre svenska samlingar, och som förvaras på UUB, noteras samma verk i utgåva från 1636 med Schering Rosenhanes signatur på titelbladet. Den angavs som del av Stockholms högskolas samlingar, troligen med proveniens från Svenska Akademiens gamla bibliotek. Exemplaret har dock ännu inte kunnat återfinnas. Tack till Lars Ljungdahl på Svenska Akademiens Nobelbibliotek, Peter Sjökvist på UUB, samt Tommy Westergren på SUB Specialsamlingar för assistans vid dessa efterforskningar.
- 81 *Epithalamion, quo Generoso, Nobilissimo, Praestantissimo ac Doctissimo viro Dn. Scheringi Rosenhane, Domino Haereditario in Torp & Hanebergh &c. Arcis Stockholmensis Gubernatori fidelissimo, sponso [...]*, Parisiis Anno M.DC. XXXVI.
- 82 De sökte upp Hambraeus direkt efter sin ankomst till Paris för att göra hans bekantskap (Rosenhane, *Själubiografi*, 18); senare bodde de en tid på samma härberge, "à la bible d'or, en l'Université" (Rosenhane, *Själubiografi*, 22).
- 83 Jollivet hade 1634 skrivit ett latinskt versepos om Gustav II Adolf, *Euurtii Iollyveti Aurelianensis Fulmen in Aquilam, seu Gustavi Magni [...] Heroico-Politicum Poëma*, Parisiis Apud Matthaëum Guillemot, M.DC.XXXVI. Verket är dedicerat till Axel Oxenstierna. Det innehåller i sin tur hyllningsverser till Jollivet av Hambraeus, liksom av en I. Vernessonius, vilken även bidragit med en dikt till Rosenhanes bröllop.
- 84 Han är författare till bland annat *Le sacré Helicon, ou le devout logys de la muse devote. Dedié à haut & puissant Prince, Monseigneur le Duc de Nyvernois & de Rethelois*, Chaalons: Claude Guyot, 1608; och *La Fleur de Marguerite, dédiée à la Reyne Marguerite de France*, A Paris Chez Jean Moreau, M. DC. XII.

- 85 *Magnus ADOLPHUS habet Iolyueti Carmina vatis, / SCHERRINGUS lepidum postulat Ouidium.*
- 86 Figrelius hade varit informator hos familjen Sparre på Rossvik, och studerat i Uppsala under samma tid som Schering Rosenhane. Senare skulle han genom giftermål med Anna Sparre bli Rosenhanes svåger. Han blev sedermera adlad under namnet Leijonstierna. Björn Helmfrid, ”Daniel Leijonstierna”, *Svenskt Biografiskt Lexikon*, band 22, Königsmarck-Lilja, Erik Grill & Birgitta Lager-Kromnow red. (Stockholm: Svenskt Biografiskt Lexikon, 1977–1979, 1977–1979), 508.
- 87 Daniel Figrelius, *Dialogus amoris sobrii sive Gamelion quo nuptiis Generosissimi atque Nobilissimi viri D. Scheringii Rosenbane* [...], Ultrajecti [Utrecht], Ex Officina Aegidii & Petri Roman, Academiae Typograph. 1636. I samma dikthäfte finns också en dikt på latin riktad till brudgummen, som sägs plocka blomster på diktens berg Helikon. Av dem binder muserna girlander och kran-sar, och den lärda Minerva placerar dem på brudgummens huvud: *Insuper è que Rosis deductum cum tibi nomen, / Quas solers carpis monibus Aeonidum: / Ex his Pierides texunt tibi sarta, corollas / Quas capiti imponit docta Minerva tuo.*
- 88 Tore Wretö, *Det förklarade ögonblicket. Studier i västerländsk idyll från Theokritos till Strindberg* (Stockholm: Stockholm: Acta Universitatis Upsaliensis. Historia Litterarum 7, 1977), 98–100. Wretö nämner att Figrelius skrev dikten under en bildningsresa som han befann sig på i egenskap av informator till Åke Sparre.
- 89 För detta omdöme om Opitz verksamhet, se Thomas Borgstedt & Walter Schmitz, ”Vorvort”, i *Martin Opitz (1597–1639). Nachahmungspoetik und Lebenswelt*, Thomas Borgstedt & Walter Schmitz red. (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2012), 1–6, <https://doi.org/10.1515/9783110932461>